

ОЦІНЮВАННЯ ВНЕСКУ ІНСТИТУЦІЙНИХ СЕКТОРІВ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Формулювання актуальності та цілей дослідження. Провідне місце в інформаційному забезпеченні управління економікою сьогодні посідає система національних рахунків (СНР). Вона дає величезну кількість матеріалів для аналізу процесів та структурних змін в економіці. На її рахунках відображаються всі стадії циклу відтворення: виробництво, розподіл, перерозподіл доходів, їх кінцеве використання на споживання та заощадження. СНР забезпечує проведення не тільки загального аналізу характеристик макроекономічних процесів, але й детальніших досліджень окремих секторів і галузей економіки.

Проблемами економічного аналізу макроекономічних процесів за даними системи національних рахунків займаються такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Кулагіна Г.Д., Башкатов Б.І., Рябушкін Б.Т., Головка В.А., Моторин Р.М., Герасименко С.С. [1-4]. Більшість публікацій торкаються проблем макроекономічного аналізу, а саме: вивчення динаміки та структури показників результатів економічної діяльності, перш за все, валового внутрішнього продукту та національного доходу; характеристики показників окремих рахунків системи; прогнозування основних індикаторів розвитку країни.

Проте можливості застосування інформації, що розробляється в рамках СНР, використовуються далеко не повною мірою. Це стосується, насамперед, розвитку секторального економічного аналізу на основі системи національних рахунків, і, перш за все, досліджень потребують показники доходу, заощадження, нагромадження, кредитування в розрізі інституційних секторів.

Метою групування інституційних одиниць економіки за секторами є створення передумов для статистичної характеристики аналізу й прогнозування потоків товарів і послуг, доходів й витрат, капіталу та фінансових операцій.

Даний напрямок дослідження обумовлюється необхідністю вивчення розподільчих і перерозподільчих процесів, таких як формування й розподіл заробітної плати й прибутку, оподаткування, виплати пенсій. Моделювання цих процесів у розрізі секторів дає можливість пояснити, якими доходами визначається певний рівень кінцевого споживання та заощадження, дослідити конкретні потоки вартості й тим самим ув'язати всі стадії відтворувального циклу в єдину картину.

Саме групування за секторами дає можливість для висвітлення та спрямування діяльності окремих груп інституційних одиниць при проведенні певної економічної політики. Для досягнення цієї мети необхідний аналіз секторальної структури валового наявного доходу як джерела кінцевого споживання та заощадження секторів; динаміки норми валового заощадження в окремих секторах економіки; пропорційності розвитку нагромадження в розрізі секторів відповідно розподілу заощадження між секторами.

Виклад основного матеріалу дослідження. У національних рахунках резидентні інституційні одиниці групуються відповідно до своїх функцій за такими секторами: нефінансові корпорації (НФК), фінансові корпорації (ФК), сектор загального державного управління (ДУ), домашні господарства (ДГ), некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (НКО).

Основною функцією нефінансових корпорацій є ринкове виробництво товарів і нефінансових послуг за цінами, які покривають витрати виробництва і дають прибуток. Даний сектор формує найбільшу частину доданої вартості, але він не бере участі в кінцевому споживанні.

Фінансові корпорації – це комерційні інституційні одиниці, що спеціалізуються на фінансово-посередницькій діяльності, тобто послугах, які майже повністю йдуть на проміжне споживання і тому мало впливають на динаміку ВВП.

Сектор загального державного управління включає органи державного управління всіх рівнів, функцією яких є здійснення законодавчої і виконавчої влади, збір податків і фінансування державних витрат. Тобто він виробляє великі обсяги неринкових послуг, які оцінюються за поточними витратами на їх виробництво. Ці ж витрати являються кінцевими споживчими витратами сектора.

Сектор домашніх господарств об'єднує фізичних осіб як споживачів, а, в деяких випадках, як суб'єктів некоорпоративної підприємницької діяльності. На відміну від секторів, про які йшлося вище, домогосподарства активно беруть участь у кінцевому споживанні. Цей сектор отримує багато первинних доходів, а в результаті вторинного розподілу – ще й додаткові кошти, тому його наявний доход може значно перевищувати доходи інших секторів.

До складу некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, входять інституційні одиниці, які створені окремими групами домашніх господарств для забезпечення їхніх політичних, релігійних і професійних інтересів. Ресурси таких НКО складаються з добровільних внесків.

Як зазначалося вище, основний внесок у загальну додану вартість України здійснює сектор нефінансових корпорацій. Протягом останніх років питома вага сектора у створенні доданої вартості складає більше 60 %. Відповідно й в структурі первинних доходів країни сектор займає першу позицію.

Центральними показниками СНР є показники доходів. Саме доходи пов'язують виробництво зі зміною активів та пасивів.

Найсуттєвішу роль у перерозподілі доходів грають домогосподарства. Для цього сектора визначають такі групи доходів: первинні доходи, наявний доход, скоригований наявний доход. Структуру та інтенсивність розвитку первинних доходів домашніх господарств було досліджено раніше [5]. Зупинимося детальніше на аналізі вторинних доходів.

Валовий наявний доход характеризує максимальну суму, яку сектор може витратити на кінцеве споживання товарів і послуг (домашніх господарств, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, та державних установ) або спрямувати на заощадження. Наявний доход не підлягає подальшому розподіленню і залишається в розпорядженні суб'єктів інституційного сектора. Кожен з секторів отримує наявний доход шляхом перерозподілу первинних доходів між ними. Перерозподіл здійснюється через поточні трансферти. Сектор

домогосподарств сплачує прибуткові податки, внески на соціальне страхування (у первинних доходах соціальні внески враховувалися у складі оплати праці), добровільні внески в громадські організації, а отримує соціальну допомогу, пенсії, та інші поточні трансферти у грошовій формі.

Дані таблиці 1 свідчать, що домогосподарства відіграють найсуттєвішу роль у створенні валового наявного доходу України. У 2008 р. частка даного сектора в загальному обсязі валового наявного доходу складала 66,5%. Причому за аналізований період питома вага сектора збільшилася на 9,2 в. п.

Інформація, що міститься у таблиці 2, дає можливість з іншого боку схарактеризувати перерозподіл отриманих поточних трансфертів стосовно сектора домогосподарств. У 2003, 2004 та 2007 рр. частка сектора у наявному доході була меншою за частку домогосподарств у національному доході. В інші роки перерозподіл доходів через поточні трансферти був на користь домогосподарств.

Таблиця 1

Структура валового наявного доходу України за секторами (відсотків)

Роки	Валовий наявний дохід	НФК	ФК	ДУ	ДГ	НКО
2001	100,0	15,1	1,9	23,7	57,3	2,0
2002	100,0	12,5	1,8	22,9	61,0	1,8
2003	100,0	13,2	2,2	23,8	59,1	1,7
2004	100,0	14,4	4,1	20,2	59,8	1,5
2005	100,0	9,2	2,7	20,7	66,2	1,2
2006	100,0	9,7	2,8	20,5	66,0	1,0
2007	100,0	10,5	3,7	20,8	64,1	0,9
2008	100,0	8,2	4,5	20,0	66,5	0,8

Через те, що в Україні значна частка доходів отримується не в грошовому, а в натуральному вигляді, тобто у вигляді тієї чи іншої продукції або послуги, крім наявного доходу сектора, розраховують його скоригований наявний дохід. Він відрізняється від наявного доходу на величину соціальних трансфертів у натурі (вони передаються домогосподарствам секторами органів державного управління і некомерційних організацій). Дані таблиці 2 свідчать про збільшення питомої ваги скоригованого доходу сектора в наявному доході України за 5 останніх років майже на 9,4 %.

У створенні валового наявного доходу значну роль відіграє також сектор державного управління, хоч за останні роки його внесок дещо знизився. Значно суттєвіше за аналізований період зменшилася частка нефінансових корпорацій - на 6,9 в. п. Зовсім незначну роль відігравав і відіграє у створенні наявного доходу сектор некомерційних організацій. У літературі розглядаються певні критерії, які визначають якість розподілу між секторами валового наявного доходу, а також здійснюється порівняльний аналіз розподілу доходу в Україні та в деяких інших країнах [6, с. 336-339].

Питома вага сектора домогосподарств
у показниках результатів економічної діяльності України (відсотків)

Питома вага	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
1. Валового сальдо первинних доходів сектора у валовому національному доході	62,7	61,3	65,3	64,7	64,4	66,0
2. Валового наявного доходу сектора у валовому наявному доході країни	59,1	59,8	66,2	66,0	64,1	66,5
3. Валового скоригованого доходу сектора у валовому наявному доході країни	71,6	71,4	78,2	78,0	75,8	78,3
4. Валового заощадження сектора у валовому заощадженні країни	22,5	28,9	40,8	35,2	27,4	27,1

Частина наявного доходу сектора, яка не витрачена на кінцеве споживання товарів і послуг, являє собою заощадження даного сектора. Заощадження може бути як позитивною, так і негативною величиною залежно від того, перевищує наявний дохід витрати на кінцеве споживання чи ні. Саме заощадження є основою фінансування інвестицій в економіку. За даними таблиці 2 ми бачимо динаміку питомої ваги заощаджень сектора домогосподарств у національному заощадженні.

Треба відмітити, що у 2005 року сектор домогосподарств став основним у формуванні загальних заощаджень країни (у цьому році питома вага сектора склала 40,8 %). Тобто в умовах поліпшення економічного стану держави домогосподарства отримали можливість змінювати структуру своїх наявних доходів на користь заощадження. Але починаючи з 2006 р. валове заощадження сектора почало знижуватися, скоротилася і його частка у загальному заощадженні країни (таблиця 2).

Відношення валового заощадження до валового внутрішнього продукту характеризує норму валового заощадження. В цілому у світі цей показник перебуває на рівні 23-24 %, причому в розвинутих країнах він є дещо нижчим, а в тих, що розвиваються, - вищим [2, с.16]. Валове заощадження в Україні в 90-ті роки ХХ ст. скорочувалося. Лише з 1999 р. ситуація почала поліпшуватися – спостерігається тенденція зростання. У 2005 р. норма валового заощадження досягла 25,7 %, далі знову спостерігалася зниження, і у 2008 р. норма заощадження склала 20,8 %.

Дані таблиці 3 дають можливість проаналізувати роль кожного з секторів у формуванні валового заощадження та його динаміку. Вони свідчать, що з 2001 по 2004 рр. у формуванні загального рівня заощадження основним був сектор нефінансових корпорацій і його внесок значно перевищував внесок інших секторів. Далі ситуація змінилася – впродовж 2 років найсуттєвішу роль відігравав сектор домогосподарств. Останніми роками внесок нефінансових корпорацій знов став найбільшим, зростає також частка валового заощадження фінансових корпорацій.

Заощадження є одним із основних джерел нагромадження в економіці (інше джерело – капітальні трансферти). Валове нагромадження як елемент ВВП включає валове нагромадження основного капіталу, зміну запасів матеріальних оборотних коштів і чисте придбання цінностей. Норма валового нагромадження у світі сьогодні складає (так само, як і норма заощадження) 23-24 % [5, с. 20].

НФК	36,5	39,5	79,3	74,2	2,17	1,88	5	5
ФК	10,9	21,9	2,2	2,7	0,20	0,12	2	1
ДУ	11,4	11,3	11,8	10,6	1,04	0,94	3	4
ДГ	40,8	27,1	6,0	12,2	0,15	0,45	1	2
НКО	0,4	0,2	0,7	0,3	1,75	1,5	5	3
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	x	x	x	x

Кількісною мірою відхилення результативної ознаки від факторної є коефіцієнти локалізації:

$$K_{лок} = D/d \quad (1)$$

де D – частка результативної ознаки; d – частка факторної ознаки.

У нашому випадку результативним показником є валове нагромадження, а фактором, від якого воно залежить, виступає валове заощадження.

У тих секторах, де питома вага нагромадження більша за питому вагу заощадження коефіцієнти локалізації перевищують одиницю. У 2008 р. – це сектор державного управління та сектор некомерційних організацій. У трьох секторах коефіцієнти локалізації менші за одиницю – 0,94 (сектор державного управління), 0,45 (сектор домашніх господарств) і 0,12 (сектор фінансових корпорацій). Це означає, що на кожний з цих секторів припадає менший обсяг нагромадження, якщо порівняти з пропорційним для них обсягом заощаджень.

Дана ситуація знаходить свій прояв у знаку показника чисте кредитування (+), чисте запозичення (–). Саме ті сектори, для яких коефіцієнти локалізації більше одиниці, майже завжди виявляються чистими позичальниками. Найбільшим позичальником у 2008 р. став сектор нефінансових корпорацій. І, навпаки, сектори домогосподарств і фінансових корпорацій (коефіцієнти локалізації менше одиниці) виявилися чистими кредиторами інших секторів та іншого світу.

Аналіз пропорційності розподілів поглиблюється обчисленням коефіцієнта концентрації:

$$K_{конц} = \frac{1}{2} \sum |D - d| \quad (2)$$

Розрахунок його здійснено для 2008 року. За даними таблиці 5 отримаємо:

$$K_{конц} = \frac{1}{2} 0,696 = 0,348 \quad (3)$$

Таблиця 5

До розрахунку коефіцієнта концентрації валового нагромадження

Сектор	НФК	ФК	ДУ	ДГ	НКО	Усього
$ D - d $	0,347	0,192	0,007	0,149	0,001	0,696

Коефіцієнт концентрації становить 34,8 %. Найбільшою мірою валові нагромадження сконцентровані у секторі нефінансових корпорацій, меншою – у секторі державного управління та некомерційних організацій.

Висновки. У ході дослідження було проаналізовано секторальну структуру валового наявного доходу і зроблено висновки щодо внеску окремих секторів у його створення, а також досліджено інтенсивність його зміни. Більш глибоко здійснено аналіз стосовно сектора домогосподарств, який бере безпосередню

участь у перерозподільних процесах. Підкреслено, що саме сектор домогосподарств має стати основним об'єктом вивчення руху доходів у економіці.

Зроблено висновки щодо тенденцій норми валового заощадження та валового нагромадження. Важливою частиною дослідження став аналіз пропорційності розподілів цих показників за секторами економіки. Виявилось, що на сектор нефінансових корпорацій припадає найбільший обсяг нагромадження порівняно з пропорційним для нього обсягом заощадження. У свою чергу, найменший обсяг нагромадження припадає на сектор фінансових корпорацій та домогосподарств. Продемонстровано, як така ситуація віддзеркалюється у показнику чисте кредитування(+), чисте запозичення (-) секторів.

Інформація, яку містить система національних рахунків, дозволяє поглиблювати аналіз і в просторі (у дослідженнях малозатребуваними є, наприклад, дані на підсекторному рівні), і в часі (одиницями спостереження мають стати квартальні рівні макроекономічних показників). Потребують подальшого дослідження характеристики співвідношення доходів, витрат, заощадження, нагромадження домогосподарств із відповідними показниками інших секторів економіки. Такий аналіз поглиблює розуміння міжсекторальних зв'язків, демонструє напрямки потоків доходів й витрат між секторами економіки.

Список використаної літератури

1. Национальное счетоводство / МЭСИ: Учебник / Под ред. Г.Д. Кулагиной. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 448 с.
2. Головка В. Макроекономічний аналіз економіки України на основі рахунків фінансових потоків // Банківська справа. – 2005. – № 3. – С. 3–30.
3. Моторин Р.М., Моторина Т.М. Система національних рахунків: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.
4. Герасименко С.С., Головка В.А., Нікітіна І.М. Система національних рахунків: Навч. посібник. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
5. Милашко О.Г. Статистичне оцінювання доходів і витрат домогосподарств за даними системи національних рахунків // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса: ОДЕУ, 2008. – Вип. 30. – С. 247-253.
6. Чернявський О.П. Про вживання принципу золотої пропорції у фінансовій науці // Вісник соціально-економічних досліджень. Одеса: ОДЕУ, 2005. – Вип. 19. – С. 335-339.
7. Офіційний сайт Держкомстату України // Національні рахунки. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua..>